

Redman S., Edwards L. (2017). *English vocabulary in use pre-intermediate and intermediate*. Cambridge: Cambridge University Press.

Redman S., Gairns R. (2011). *Test your English vocabulary in use. Pre-intermediate and Intermediate*. Cambridge: Cambridge University Press.

Scharle A., Szabo A. (2000). *Learner autonomy: a guide to developing learner responsibility*. Cambridge: Cambridge University Press.

Советова М. Е.

(ғылыми жетекші – п.ғ.к. Акбаева Г. Н.)

Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің
г. Караганда, Қазақстан

ОРТА МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУДЫҢ ТИІМДІ ӘДІСТЕРІ

Оқу - бұл жазбаша мәтіндерді түсіну, қабылдау мен ойлауды қамтитын күрделі әрекет. Ол екі өзара байланысты процестерден тұрады: сөздерді тану және түсіну. Сөздерді тану дегеніміз жазбаша таңбалардың ауызекі тілге қалай сәйкес келетінін қабылдау процесін білдіреді. Түсіну-бұл сөздерді, сөйлемдерді және байланысты мәтінді түсіну процесі. Оқырмандар әдетте жазбаша мәтінді түсінуге көмектесетін негізгі білімді, лексиканы, грамматикалық білімді, мәтіндік тәжірибені және басқа стратегияларды қолданады. Шет тілінде оқу арқылы оқушы айналасындағы әлем туралы білімдерін байытады. Ол оқытылатын тілде сөйлейтін елдермен танысады.

Оқу оқушылардың интеллектісін дамытады. Бұл олардың жадын, ерік-жігерін, қиялын дамытуға көмектеседі. Оқушылар кітаптармен жұмыс істеуге дағдыланады, бұл өз кезегінде әрі қарай оқудағы тәуелсіз тәжірибені жеңілдетеді.

Оқуды үйрену өте маңызды, өйткені ол басқа дағдыларды дамытуға көмектеседі: сөйлеу және жазу. Бұл тақырып өте өзекті, өйткені кейде мектепте мұғалімдер бұл шеберлікті дұрыс дамытпайды және оған аз уақыт бөледі.

Оқу сауаттылығы дегеніміз - адамның жазбаша мәтіндерді түсіну және қолдану, олар туралы ойлау және өз мақсаттарына жету, білімі мен мүмкіндіктерін кеңейту, әлеуметтік өмірге қатысу үшін оқу қабілеті [PISA зерттеу материалдарынан].

Дамыған оқырманның мынандай дағдылары қалыптасуы керек: мәтіннен ақпарат алу және оның негізінде қарапайым пікірлер құру; мәтін ақпаратын оқырманның өз білімі тұрғысынан біріктіру, түсіндіру және бағалау.

Біздің балалар оқи ала ма? Бұл сұрақтың жауабы айқын көрінеді: әрине, иә! Олар жазылғандарды оқи алады, ал мұқият оқып, мәтіннің сапасы мен маңыздылығын бағалап, әр оқушы мәтіннен қажетті ақпаратты ала алмайды. Ересектердің өзі әрдайым ақпараттық мәтіндерді, журналистиканы оқығанда фактілерді, оқиғалар мен пікірлерді бөліп көрсете алмайды, оқығанын талдай алмайды, түсінгенін реттей алмайды. Осылайша, сауатты оқып, оқи білу бірдей емес.

Орта мектепте біз әр түрлі технологияларды (ақпараттық – коммуникациялық технология, проблемалық оқыту технологиясы, ойын технологиясы) және әдістерді ("аялдамамен оқу", "иллюстрацияға үзінді оқу", "сұрақнамамен жұмыс", "Антиципация", "шығармашылық жұмыстар жазу", "логикалық тізбек", "жіңішке және қалың сұрақтар " және т.б. қолданамыз) оқу сауаттылығын қалыптастыру үшін мәтінмен жұмыс жасаймыз.

Мектеп ортасы неғұрлым әр түрлі болса, оқу процесі әр оқушының жеке мүмкіндіктерін, қызығушылықтарын, бейімділіктерін, оқуда және нақты өмірде жинақталған субъективті тәжірибені ескере отырып тиімді болады. Біз екі негізгі идеяны бөліп көрсетеміз. Біріншіден, АКТ құралдарын қолдану оқу ортасының әртүрлілігіне ықпал етеді. Екіншіден, оқытуды дараландыру, оны

оқушылардың танымдық қажеттіліктері мен мүдделеріне бейімдеу талабы. Бұл мәселені АКТ тиімді шеше алады.

Ақпараттық-коммуникациялық технологияларға жүгіну білім беру ортасының бірқатар компоненттерінің құрамы мен мүмкіндіктерін едәуір кеңейтеді. Сонымен, осы жағдайдағы оқу ақпаратының көздеріне мәліметтер базасы мен ақпараттық-анықтамалық жүйелер, электронды оқулықтар мен энциклопедиялар, Интернеттің сандық білім беру ресурстары және жергілікті компьютерлік желілерді еңгізуге болады [Беренфельд Б. С, Бутягина К. Л., 2005].

Электрондық білім беру ресурстарын пайдаланудың бірқатар ерекшеліктері бар: 1) материалдың алуан түрлілігін ұлғайту және оның интерактивтілігі мен көрнекілігін күшейту арқасында балалардың оқуға және дербес оқу белсенділігіне уәждемесін арттыру; 2) оқытудың интерактивті мультимедиялық құрамдас бөлігі негізінде оқыту қарқынын басқару мүмкіндігінің арқасында сабақтардың ырғақтылығын арттыру; 3) сынақ және қателік әдісі негізінде жұмыс жасау мүмкіндігі: оқушы қателік жасаудан қорықпайды, өйткені компьютерде ол кері қайтуға, қате қадамды болдырмауға және оны қайта дұрыс орындауға мүмкіндігі бар, сол арқылы педагогикалық мақсатқа – оқу жағдайында дұрыс шешімге қол жеткізуге; 4) бағалауда объективтілікті іске асыруға сабақтағы оқу жетістіктері балалардағы психологиялық стрессті жеңілдететін, орындалған жұмыстың сыни өзін-өзі бағалау сезімін қалыптастыруға көмектесетін компьютерлік диагностикалық тапсырмалар арқылы жүзеге асырылады; 5) үй тапсырмаларын орындау және сабаққа дайындалу кезінде оқушылардың өзіндік жұмыс істеу мүмкіндігі қамтамасыз етіледі [Мельникова Н., 2020].

Оқытудың барлық сатыларында оқу сауаттылығын қалыптастыру жөніндегі жүйелі жұмыс қана сауатты оқырманды қалыптастыру мәселесін шеше алады.

Оқушылардың оқу сауаттылығын қалыптастырудағы мәтінмен жұмыстың негізгі кезеңдері:

1. Мәтінге дейінгі жұмыс (Pre-reading).

Осы кезеңнің міндеттері:

- * оқу мотивін құру;
- * болжау білігін дамыту;
- * фондық білімді жандандыру және тілдік қиындықтарды жою.

Осылайша жаттығулардың жеті тобы ерекшеленеді:

1. Сөздерді тақырыппен байланыстыруға арналған жаттығулар.

- Сөйлемдегі олқылықтарды көрсетілген сөздердің бірімен толтырыңыз.
- Мағынасына сәйкес келмейтін сөйлемдегі сөздерді табыңыз және ауыстырыңыз.
- Сөздердің әр тобында ең жалпы мағынасы бар біреуін табыңыз.
- Сөздердің әр тобына осы топқа жатпайтын біреуін табыңыз.
- Осы тақырыптық қатардың барлық сөздеріне байланысты сөзді атаңыз.

2. Мәтіннің лексикалық-тақырыптық негізін түсінуге арналған жаттығулар.

- Мәтіннің тірек сөздері мен сөз тіркестерін оқып, оның тақырыбын атаңыз.
- Тақырыптың кілт сөзін (немесе бүкіл тақырыпты) жазып, оны ұқсас мағыналы сөздермен толтыру арқылы диаграмма жасаңыз.
- Суретке қарап, ондағы жағдайды сипаттауға қолайлы сөздер тізімінен таңдаңыз.
- Жаңа сөздер мен сөз тіркестерімен танысыңыз (аудармамен бірге берілген) және мәтінді оқымай, онда не туралы сөйлесу керектігін айтыңыз.

3. Мәтіннің тақырыбымен жұмыс жасау жаттығулары.

- Тақырыпты оқып, мәтінде не туралы (кім туралы) сөйлесетінін айтыңыз.
- Мәтіннің мазмұнын анықтайтын үш тұжырымдаманы біріктіре алатын тақырыпты ойлап табыңыз.

- Сөйлемнің бір мүшесін (тақырыпты) аударылған сөздермен ауыстырыңыз

4. Интернационализмді танудағы жаттығу:

- Екінші бағаннан сөздердің графикалық бейнесіне сүйене отырып, бірінші (сөздіксіз) әр сөзге аударманы табыңыз.

- Осы мәлімдемелерде халықаралық сөздерді атап көрсетіңіз, олардың ана тіліндегі және шет тілдеріндегі мағынасын анықтаңыз.

- Сөздердің бүкіл тізімін екі бағанға бөліңіз: интернационализм және аудармашының жалған достары.

5. Сөзжасаммен жұмыс істеуге бағытталған жаттығулар:

- Әр сөз тобынан зат есімді (сын есім, етістік) табыңыз.

- Әр зат есімнен сын есім мен жарнама жасаңыз;

- Осы сөз тіркестеріндегі астын сызылған сөздердің сөйлеу бөлігін және олардың мағынасын (негізгі немесе екінші) анықтаңыз.

6. Синонимдік және антонимдік байланыстарды орнатуға арналған жаттығулар:

- Оң жақ бағаннан әр жолдағы алғашқы үш сөзге жақын сөзді таңдаңыз.

- Сөйлемдердегі әр асты сызылған сөзді қорапшада берілген сөздердің бірімен алмастырыңыз.

- Берілген сөздерге қарама-қарсы мағынадағы (антоним) сөздерді таңдаңыз (мүмкін теріс префикстердің көмегімен құрылған): hardworking-lazy, honest-dishonest.

7. Белгілі бір принцип немесе белгі бойынша сөздерді саралау жаттығулары:

- Сөздерді сезімнің өсу дәрежесіне қарай орналастырыңыз (жек көруден махаббатқа дейін).

- Адами қасиеттерді білдіретін сөздерді сіз үшін маңыздылығы бойынша орналастырыңыз.

- Мәтіннің мазмұнын анықтайтын сөздерді (етістіктерді) оқиғалардың реттілігіне орналастырыңыз.

Осылайша, жаңа лексикалық бірліктермен мәтінге дейінгі жұмысты қолдана отырып, ақыл-ой белсенділігі белсендіріледі, оқушылардың шет тілі сабақтарында ұжымдық оқу іс-әрекетінің дағдыларын дамытуға және оқуға деген ынтасы артады.

2. Мәтін оқу барысында (While-reading).

Мәтіндік стратегиялар мәтінді түсінуге және оқырманның түсінігін қалыптастыруға, оқушының не және қалай оқитыны және оқығанын қаншалықты жақсы түсінетіні туралы оқу кезінде ойлауға бағытталған.

Бұл кезеңде мұғалім оқушыларға ұсына алады:

- * ұсынылған сұрақтарға жауап табу;
- * мәлімдемелердің дұрыстығын немесе жалғандығын растау немесе бұл мәтінде айтылмағанын анықтау;
- * рет-ретімен ұсыныстар жасау;
- * сәйкестікті табу;
- * бірнеше таңдау тапсырмасын орындаңыз;
- * әр абзацқа сәйкес тақырыпты таңдаңыз;
- * сөздің немесе сөздердің мағынасын контекст бойынша болжау, ұсынылған сөз аудармаларының қайсысы оның берілген контекстегі мағынасын дәл көрсетеді;
- * жетіспейтін ақпаратты толтыру

3. Оқып болғаннан кейін (Post-reading).

Мәтіннен кейінгі стратегиялар оқылған мәтіннен не түсінгенін тексеру үшін қажет және семантикалық оқу дағдыларын қалыптастыруды және болашақта алынған ақпаратты пайдалана алуын бақылау құралы ретінде қызмет етеді.

Бұл кезеңде мұғалім оқушыларға ұсына алады:

* оқылған мәтіннен жаңа болған мәліметті анықтау, оқылған мәтін туралы өз пікіріңізді білдіру;

* мәлімдемелерді жоққа шығарыңыз немесе олармен келісіңіз;

* бір нәрсені дәлелдеу немесе сипаттау;

* мәтіннің негізгі ойларын бөліп, жоспар құрыңыз;

* мәтіннің мазмұнын баяндау / қысқаша баяндау;

* бас кейіпкердің атынан мәтінді қайта айтыңыз;

* мәтінге жетіспейтін сөздерді немесе өрнектерді салыңыз;

* синквейн жасаңыз (синквейн-бұл 5 жолдан тұратын өлең)

Ағылшын тілі сабақтарында осындай тапсырмаларды қолдану оқушылардың функционалдық сауаттылығын, оқу сауаттылығын дамытуға және оқушылардың сөйлеу әрекетінің негізгі түрлерін кешенді игеруіне ықпал етеді, сондай-ақ шығармашылық ойлауды дамытады, оқушыларды мәтінге мұқият және ойлы қарауға дағдыландырады.

Сауатты оқу дегеніміз-қазіргі адам кім болса да, қандай қызмет түрін таңдаса да, ол әрқашан оқырман болады. Балаға оқу қажеттілігін түсінуге, ең жақсы кітаптарды оқуға деген қызығушылықты оятуға және оларды талантты оқуға көмектесу-ересектердің міндеті.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

Беренфельд Б.С, Бутягиа К.Л. (2005). Инновационные учебные продукты нового поколения с использованием средств ИКТ (уроки недавнего прошлого и взгляд в будущее). *Вопросы образования, 3*.

Мельникова Н. (2020). Методические рекомендации по формированию функциональной грамотности обучающихся на уроках английского языка.

URL: <https://znanio.ru/media/metodicheskie-rekomendatsii-po-formirovaniyu-funksionalnoj-gramotnosti-obuchayuschih-sya-na-urokah-anglijskogo-yazyka-2572359>